

Safranbolu'da Halvetiyye-i Şâbâniyye Geleneği ve Son Postnişin Mehmed Hilmi Efendi

*The Tradition of Khalwati Shabaniyya in Safranbolu
and the Last Sheikh Mehmed Hilmi Efendi*

Cemal TÜZCÜ

İmam Hatip

Imam Preacher

ORCID: 0000-0002-6948-1346

cemaltuzcu37@hotmail.com

Doç. Dr.

Halim GÜL

Karabük Üniversitesi İslami İlimler Fak, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Tasavvuf Anabilim Dalı

University Faculty of Islamic Sciences, Department of Basic Islamic Sciences, Department of Sufism

ORCID: 0000-0002-9173-5509

halimgul@karabuk.edu.tr

MAKALE BİLGİSİ / ARTICLE INFORMATION

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 30 Eylül/September 2021

Kabul Tarihi / Date Accepted: 07 Haziran/June 2022

Yayın Tarihi / Date Published: 30 Haziran/June 2022

Yayın Dönemi / Publication Period: Haziran/June

DOI: 10.46231/sufiyye.1002470

Etik Beyan

Ethical Statement:

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Cemal TÜZCÜ /Halim GÜL).

Lisans Bilgisi

Licence Information:

Bu çalışma, Creative Commons Atıf-Gayri Ticari 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY NC) ile lisanslanmıştır/This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY NC).

İntihal

Plagiarism:

Bu makale, Turnitin yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir/This article has been scanned by Turnitin. No plagiarism detected.

Yayıncı

Publisher:

Kalem Eğitim Kültür Akademi Derneği/
Kalem Education Culture Academy
Association

Atıf / Cite as

Tüzcü, Cemal-Gül, Halim. "Safranbolu'da Halvetiyye-i Şâbâniyye Geleneği ve Son Postnişin Mehmed Hilmi Efendi". *Sufiyye* 12 (Haziran/June 2022), 151-184.

* Bu makale "Şeyh Mehmed Hilmi ve Tasavvufi Görüşleri" (Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karabük 2021) isimli tezinden üretilmiştir. / This article was produced from my master thesis titled "Sheikh Mehmed Hilmi and her Sufi Views" (Karabuk University Institute of Social Sciences, Karabuk 2021).

Öz

Çalışmamız, son dönem sûfilerinden Mehmed Hilmi Efendi'nin hayatı ve tasavvufi düşüncelerini ihtiva etmektedir. Mehmed Hilmi Efendi'nin hayatı ve tasavvufi düşünceleri ele alınmadan önce, onun bağlı olduğu Halvetiyye-i Şabaniyye tarikatının ortaya çıkışı ve Anadolu'ya intişarı hakkında bilgi verilmiştir. Bunun yanı sıra Mehmed Hilmi Efendi'nin yaşadığı dönemin; siyasi, sosyal, ilmi ve tasavvufi durumuyla ilgili bilgi verilerek konunun daha iyi anlaşılması sağlanmıştır. Mehmed Hilmi Efendi'nin, Safranbolu ve civarında yaşayıp irşad faaliyetlerini de bu bölgede sürdürmesinden yola çıkarak, Halvetiyye'nin Şabânî kolunun Safranbolu civarındaki teşekkülünden de bahsedilmiştir. Mehmed Hilmi Efendi'ye kadar silsilede bulunan mürid-i kâmillerden bahsedilerek, genelden özele bir yöntem kullanılıp son olarak konu Mehmed Hilmi Efendi'ye kadar getirilmiştir. Mehmed Hilmi Efendi'nin hayatına bir pencere açarak hem tasavvufi hem de tasavvuf öncesi yaşantısı aktarılmaya çalışılmıştır. Bunun yanı sıra, onun ahlakı ve karakterinden bahsedilerek sosyal ve tasavvufi hayatında insanlarla ve talebeleriyle olan münasebeti de ortaya konulmaya çalışılmıştır. Özellikle tasavvufi hayatında yaptığı irşad faaliyetleri ve göstermiş olduğu kerametleri bu çalışmada yerini almıştır. Mehmed Hilmi Efendi'nin hayatı tüm yönleriyle tanıtıldıktan sonra, bu kez onun zihin ve gönül dünyasına bir pencere açarak gönlünden diline uzanan o hikmet dolu sözleri ve tasavvufi düşünceleri, ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Halvetiyye, Şabaniyye, Şeyh Mehmed Hilmi Çoşkungil, Safranbolu, Tasavvufi Düşünce.

Abstract

This study is about the life and mystical thoughts of Mehmed Hilmi Efendi who is one of the latter days sufis. Before discussing his life and sufi thoughts, it mentions how the Shabaniyya branch of the Khalwati order - with which Mehmed Hilmi Efendi was affiliated, emerged and how it evolved in Anatolia. On the other hand, the paper provides a better understanding thanks to the information it presents on the political, social, mystical and scientific situation of the era he lived in. Based upon the fact that he lived in and around Safranbolu and continued his irshaad activities, it also touches upon the formation of the Shabaniyya branch of the Khalwati order in and around Safranbolu. We used a method from general to specific by giving a place to all order leaders, who were in line up to Mehmed Hilmi Efendi, and finally talked about himself. By opening a window to Mehmed Hilmi Efendi's life, we tried to present both his mystical and pre-sufism life. In addition, this paper tries to reveal how he interacted with his disciples and other people in his social and sufi life by mentioning his morals and character. This study particularly includes his irshaad activities in his sufi life, as well as, the karamah he showed. After introducing his life with all its aspects, we endeavor to explain his erudite words and mystical thoughts coming from deep inside of his heart to his tongue by opening a window to his world of mind and heart.

Keywords: Sufism, Khalwati order, Shabaniyya branch, Sheikh Mehmed Hilmi Çoşkungil, Safranbolu, mystic thought.

Giriş

İslam dünyasının en yaygın tarikatlarından biri olan Halvetiyye, Ömer el-Halvetî'ye (ö.800/ 1397-98) nispet edilmektedir.¹ Ömer el-Halveti vefat ettikten sonra silsile devam etmiş ve bu yolun ikinci pîri olan Seyyid Yahyâ-yı Şîrvânî'ye ulaşmıştır. Halvetiyye tarikatı, Azerbeycan'da oluşup, gelişmiş ve buradan Anadolu'ya, Anadolu'dan da dünyanın çeşitli bölgelerine yayılmıştır. Anadolu'ya ulaşan Halvetiyye burada dört ana kola ayrılmaktadır. Bu kollardan da çeşitli şubeler ortaya çıkmaktadır. Bu dört ana kol; kurucusu Dede Ömer Rûşenî olan (ö. 892/1487) Rûşeniyye, Cemâl-i Halvetî'den (ö. 899/1494) Cemâliyye, Yiğitbaşı Ahmed Şemseddin'den (ö. 910/1504) Ahmediyye, Şemseddin Sivâsî'den de (ö.1006/1597) Şemsiyye ortaya çıkmıştır.²

Halvetiyye, ortaya çıktığı ilk andan itibaren toplum tarafından çok rağbet görmüştür. Bu ilgi ve alakaya binaen tarikata mensup olan birçok Allah (cc) dostu yetişmiştir. Halvetiyye'nin Şabâniyye koluna bağlı olarak yetişen Mehmed Hilmi Efendi'de bu kişilerden bir tanesidir.

Osmanlı'nın son dönemleri ile Cumhuriyet'in kurulmasından itibaren ki süreçte yaşanan zor şartlara rağmen Mehmed Hilmi Efendi insanları hak yoluna davet ederek irşad faaliyetlerini sürdürmüştür. O'nun yaşadığı dönemin siyasî, mâlî, sosyal, ilmî ve tasavvufî durumuda göz önünde bulundurulduğunda da bu çalışmanın önemi ortaya çıkacaktır.

Şeyh Mehmed Hilmi Efendi'nin hayatı 1868-1978 yılları arasında geçmiştir. Çocukluğundan itibaren Medrese ve tekkelerde yetişmiş yaklaşık elli yaşlarına kadar da buralarda hizmet vermiştir. 1924'te halifeliğin kaldırılmasıyla beraber tekke ve zaviyelerin kapatılma süreci başlamış ve Mehmed Hilmi Efendi'nin son postnişinliğini yaptığı Mehmed Emin Efendi dergâhı da kapatılmıştır.³

Osmanlı Devleti'nin yıkılmasıyla beraber yeni bir devlet kurulmuş ve dönemin şartları gereği bazı ekonomik ve idari problemler baş göstermiştir.

1 Süleyman Uludağ, "Halvetiyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul:TDV Yayınları,1997), 15/393-395; Mehmet Rıhtım - Mustafa Tatcı, *Halvetiyye Süfiliği* (Bakü: Qafqaz Üniversitesi Qafqaz Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, 2014), 22-26; Semih Ceyhan, "Halvetiyye", *Türkiye'de Tarikatlar: Tarih ve Kültür*, ed. Semih Ceyhan (İstanbul: İSAM Yayınları, 2015), 699-701. 2 Uludağ, "Halvetiyye", 15/393-395.

3 Halim Gül, "Safranbolulu Halvetî-Şa'bânî Şeyhi Yazıköylü Mehmet Emin Efendi'nin Hayatı Eserleri ve Tekkesi", *Dünden Bugüne Safranbolu'da Dini Hayat*, ed. Hür Mahmut Yücer (Safranbolu: Safranbolu Araştırmaları Merkezi Yayınları, 2016), 132.

Bu problemler kıtlığa sebebiyet vermiş ve birçok insan buldukları yerlerden göç etmek zorunda kalmıştır. Hilmi Efendi, böyle sancılı bir ortamda insanların yardımına koşmuş ve medreselerin kapalı olması hesabıyla camide ve evinde irşad faaliyetlerini sürdürmüştür.⁴

Mehmed Hilmi Efendi hem tekkede yetişip, o dönemde var olan sosyal yapıyı yaşayarak yakinen tanıma imkânı bulmuş, hem de cumhuriyetten sonra tekkelerin kapatılmasıyla (1925) ve halifelüğün kaldırılmasıyla (1924) beraber farklı bir sosyolojiye evirilen bir toplum içerisinde yaşamıştır. İki asır ve bu iki asırda cereyan eden yenilikleri ve farklılıkları yakinen yaşaması, istikametini bozmadan dini değerlere sahip çıkmasıyla ön plana çıkmıştır.

Mehmed Hilmi Efendi'nin yaşadığı dönemde, ülkemizde birçok tarikat faaliyetlerini sürdürmüştür. Bunlar; Kadiriyye, Nakşibendiyye, Halvetiyye, Mevleviyye, Bektaşiyye, Bayramiyye, Celvetiyye, Sa'diyye, Rifaiyye vb. olarak bilinmektedir.⁵ Ancak Cumhuriyet'in kurulmasından itibaren 1950 yılına kadar, birçok konuda olduğu gibi tasavvuf açısından da çok sancılı bir süreç yaşanmıştır. Bu süreçte tekkeler kapatılmış dervişlerin giydiği kıyafetler yasaklanmıştır. Alınan bu kararlar karşısında dönemin sûfileri hemfikir olamamış ve farklı tavırlar takınmışlardır. Kimisi sessiz kalarak gizli bir şekilde tasavvufî hayatına devam etmiştir. Kimisi ise yapılan düzenlemelere açıkça karşı olduğunu ifade ederek tepki göstermiştir. Bazıları ise alınan kararları doğru bularak tepki göstermemiştir.⁶

Mehmed Hilmi Efendi, gençliğinden itibaren tasavvufi bir muhitte yaşamış, Cumhuriyet'in kurulmasına kadar üç farklı müşşidinden ilim ve hikmet talep etmiştir. Mehmed Hilmi Efendi, tekkeler kapatılincaya kadar Safranbolu merkezinde Çeşme Mahallesi Mescit Sokak 32 numarada bulunan ve bitişiğinde türbenin de bulunduğu dergâh-cami de görevini sürdürmüştür. Bu dergâh, Yazıköylü Mehmed Emin Efendi'nin hayatta iken şeyhlik yaptığı, müridlerini yetiştirdiği ve vefat ettikten sonra halifelerinin görev yaptığı mekândır. Emîn Efendi Dergâhı, içerisinde birçok halvet odasını barındırmakta olup Safranbolu civarındaki halveti tarikatı mensupları bu dergâhta halvete girmişlerdir. Bu caminin inşa edilme

4 Bu süreç 1932 ile vefat ettiği yıl olan 1978 yılları arasında devam etmiştir.

5 Mustafa Kara, *Metinlerle Günümüz Tasavvuf Hareketleri* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2020), 144.

6 Mustafa Kara, *Buhara Bursa Bosna Şehirler/Sûfîler/Tekkeler* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2012), 526; Kara, *Tasavvuf Hareketleri*, 17.

süreci şöyle gerçekleşmiştir: Sultan II. Mahmud (ö.1839), Mehmed Emin Efendi'nin (ö. 1284/1867)şeyhi olan Şeyh Halil Efendi'yi(ö. 1259/1843) İstanbul'a davet etmiştir. Halil Efendi, ümmi olmasına rağmen sarayda âlimler tarafından yöneltilen sorulara verdiği cevaplarla herkesi kendisine hayran bırakarak takdirlerini toplamıştır. Padişahın teklifiyle ya da İstanbul'da hürmet görmesi neticesinde Safranbolu'ya bir dergâh- câmi yapılmasını istemiştir. Bunun üzerine son postnişin olarak Mehmed Hilmi Efendi'nin de görev yapacağı dergâh-camii yapılmıştır. Bu yapıtın en büyük belgesi dergâhın kitabesinde Sultan II. Mahmud'un tuğrasının bulunmasıdır.⁷

1.Yazıköylü Mehmed Emin Efendi

Safranbolu'ya bağlı olan, Yazıköy'de dünyaya gelen Hacı Mehmed Emin Efendi'yle ilgili kaynaklarda yeterli bilgiye ulaşılmamaktadır. Ancak günümüze *Mirâtül-Âşîkîn* ve *Mîzânu-l Âşîkîn* gibi iki güzîde eser bırakmıştır. Bir medrese tedrisatından geçtiğine dair bir kaynak bulunmasa da, yazmış olduğu eserler incelendiğinde, eserlerindeki lafız ve ibareler ile, Kur'an-ı Kerim'e ve hadisi şeriflere olan hâkimiyeti, Mehmet Emin Efendi'nin zâhiri ilimleri de tahsil ettiğini göstermektedir. Zâhiri ilimleri yanı sıra, Bâtınî (tasavvufi) ilimleri de tahsil eden Emin Efendi, bu manevi eğitimine Mustafa Çerkeşi(ö. 1229/1814) öncülüğünde başlasa da Geredeli Halil Efendi(ö. 1259/1843) ile beraber tekamül etmiştir. Bunun üzerine Halil Efendi tarafından Safranbolu'da bulunan, günümüzde Hamidiye Dergâh Camii olarak adlandırılan camide görevlendirilmiştir. Bu caminin yanı başında bulunan tekkede ömrünün sonuna kadar irşad faaliyetlerini sürdürmüştür.⁸

Mehmed Emin Efendi, irşad faaliyetlerinde göstermiş olduğu gayret neticesinde Halveti/Şabânî tarikatı Avrupa yakasına doğru açılmıştır. Öyle ki şeyhin halifeleri, üstadlarından aldıkları feyzi Bulgaristan sınırları içinde bulunan Nevrekop taraflarına kadar götürmüş, bu feyz orada Mehmed Emin Efendi'ye olan sevgi saygıyı arttırmıştır. Bunun neticesinde

7Gül, "Halvetî-Şa'bânî Şeyhi Yazıköylü Mehmet Emin Efendi", 132-135.

8Gül, "Halvetî-Şa'bânî Şeyhi Yazıköylü Mehmet Emin Efendi", 126-127.

Nevrekop'tan müridler hem Emin Efendi'yi ziyaret etmek hem de halvet çıkarmak için Safranbolu'ya gelmişlerdir.⁹

Mehmed Emin Efendi vefat ettikten sonra en kıdemli halifesi olan Ahmed Rıf'at Efendi(ö. 1312/1894) Nevrekop'ta olduğu için Mehmed Emin Efendi'nin postu Nevrekop'taki Halveti dergâhına gönderilmiştir. Bu sebeptendir ki Safranbolu bölgesindeki dervişan halvet çıkarmaya Nevrekop'a gider olmuştur.¹⁰

2. Mehmet Hilmi Efendi'nin Hayatı ve Şahsiyeti

2.1. Tasavvuf Öncesi Hayatı

Halvetiyye-i Şâbâniyye tarikatının Safranbolu'daki son temsilcilerinden olan Şeyh Mehmed Hilmi Çoşkungil, Geredeli Aziz adıyla bilinen Şeyh Halil Efendi'nin silsilesindedir.¹¹Mehmed Hilmi Efendi'nin doğum tarihi, mezar taşında 1871 olarak verilmişken, kaynaklarda 1868 yılı olarak belirtilmiştir. Yaptığımız araştırmalar ve Yusuf Şengönül ile 14.12.2019 tarihinde yaptığımız mülakat sonucunda doğum tarihinin 1868 olduğunu teyit ettik. Bundan dolayı çalışmamızda 1868 tarihini kullandık. Safranbolu'da doğan Mehmed Hilmi Efendi'nin ailesi tarım ve hayvancılıkla meşgul olup, üzüm bağlarıyla yakinen alakadar olmuştur. Anne babasının akıbetleri ve isimleriyle ilgili gerek kaynaklarda gerekse mülakatlarda detaylı bir tarama yapmamıza rağmen gerekli bilgilere ulaşamadık. Safranbolu'da hükümet konağının yanmasıyla birlikte nüfus kayıtlarının yok olması, bu hususta bize engel olan en büyük etkenlerdendir. Mehmed Hilmi Efendi, soyadı kanunuyla Çoşkungil soyadını almıştır.¹²

İki evlilik yapan Mehmed Hilmi Efendi'nin, ilk evliliğinden Abdi isminde bir oğlu olmuştur. Bütün çabalarımıza rağmen ilk eşinin ismine ulaşamadık. İkinci evliliğini yaptığı Fatma Zehra Çoşkungil'den ise çocuğu

9Sâdık Vicdânî, *Tarikatler ve Silsileleri- Tomar-ı Turuk-ı Aliye*, thk. İrfan Gündüz (İstanbul, 1995), 219-220.

10Sâdık Vicdânî, *Tarikatler ve Silsileleri- Tomar-ı Turuk-ı Aliye*, 219-220.

11Mustafa Tatçı- Abdulkadir Abdulkadiroğlu, *Geredeli Mustafa Rûmî Şabânî Divân-i İlâhiyât* (İstanbul: H Yayınları, 2013), 3.

12Şenol Susoy, *Za'feranbolu'nun Manevi Mimarları* (Karabük: Safranbolu Araştırmaları Merkezi, 2014), 172.

olmamıştır. Askerlik vazifesini yapmadan önce ilk evliliğini gerçekleştiren Mehmed Hilmi Efendi, askerden dönene kadar çocuğunu görmemiştir. On bir yıl süren askerlik vazifesinden sonra memleketine döndüğünde oğlu bahçede oynarken eşine: ‘Bu da kimdir, kimin çocuğudur?’ şeklinde sorular sormuştur. İlk eşinin vefat etmesiyle ikinci evliliğini yetmişli yaşlarında yapmıştır. İkinci eşiyle vefat edene kadar evli kalmıştır.¹³

Yusuf Şengönül ile 14.12.2019 tarihinde yapılan mülakatta ifade ettiğine göre Şeyh Mehmed Hilmi Efendi, çocuk yaşta ilim öğrenmeye başlamış, hayatı boyunca da ilim tahsil edip kendisinden ilim talep edenlere de öğretmeye çalışmıştır. Çocuk yaşlarda hafız olan Mehmed Hilmi Efendi ileriki yaşlarda hacı olmasıyla kendisine “Hacı Hafız, Hacı Baba” denilmiştir. Yaptığımız mülakatlarda müridleri, Mehmed Hilmi Efendi’nin İslami ilimler noktasında ilim sahibi olduğunu ve bu noktada kendisini çok geliştirdiğini dile getirmişlerdir. Özellikle Arapça konusunda maharetli olduğunu vurgulayan müridleri Mehmed Hilmi Efendi’nin yaptığı Arapça izahlarla kendilerini çok etkilediğini vurgulamışlardır. Arapça eğitimi alan ve bu dile hâkim olan bir dervişi şunları söylemiştir; ‘Ben Arapça’ya hâkim olmama rağmen, mürşidim öyle tabirler kullanıp, güzel konuşurdu ki ondan Arapça’ya dair birçok yeni şey öğrendim.’

Hüseyin Çelik ile 03.12.2019 tarihinde yapılan mülakatta dile getirdiği üzere Mehmed Hilmi Efendi, çocuk yaştan itibaren her zaman öğrenme ve öğretmeye meyilli olmuştur. O, çocuk yaşta dâhi caminin daimî cemaati olmuştur. Büyük dervişlerin arasında zikir meclislerine katılıp sohbetleri özenle takip etmiştir. Henüz küçük olmasına rağmen ciltli kitapları okumayı talep etmiş, hocaları tarafından hafızlığını tamamlaması istenmiştir. Bütün çabamıza rağmen daha önce belirtilen sebeplerden dolayı Mehmed Hilmi Efendi’yi yetiştiren hocalarının isimlerine ulaşamadık. Hilmi Efendi, hafızlığını tamamladıktan sonra sürekli tasavvufi kitaplar okuyup, okuduklarını etrafındakilerle paylaşmıştır. Öyle ki daha askerlik çağına gelmeden, bir mürşidin zahiri ilimde sahip olduğu ilim kadar ilim tahsil etmiştir.

Mehmed Hilmi Efendi, dervişlerine anlatmak istediği konuyla ilgili önce soru sormuş, daha sonra kendisi açıklamaya çalışmıştır. O,

13Niyazi Gedik, Kişisel Görüşme, 14 Eylül 2019.

Müslümanların mutlaka Kur'an-ı Kerim ve Sünnet'e sınımsız sarılmaları gerektiğini vurgulamıştır.

Mehmed Hilmi Efendi, ilim ehli olması hususunda müridleri tarafından övgü ile bahsedilmesine rağmen ders halkalarını kuramamıştır. irşad ettiği insanların gerekli ilmi donanıma sahip olmaması onun ders halkalarını kurmasına engel olduğunu söylemek mümkündür. Hal böyle olunca, Hilmi Efendi onların manevi eğitimine öncelik vermiştir.¹⁴

Çocukluğundan itibaren Safranbolu'da bulunan Mehmed Hilmi Efendi, ailesinin üzüm bağları ile ilgilenmiş, onlarla beraber tarım ve hayvancılıkla meşgul olmuştur. Ancak ilim tahsil etmeye başlamasıyla bu tür işlere vakit ayıramamıştır. Daha sonraları tarikata merakı başlayıp Mehmed Emin Efendi'nin dergâhına yolu düşünce, o dergâhın hemen yanında bulunan, o günkü adıyla Zulmiye Camii'nde¹⁵ fahri olarak imamlık görevi yapmıştır.¹⁶Şevki Akgül ile 12.09.2020 yapılan mülakatta belirttiği üzere otuz beş sene boyunca bu kutsal görevi ifâ eden Mehmed Hilmi Efendi, her vakit yaklaşık 4 km yolu eşek sırtında gidip gelmiştir. Çok hoş bir sada ile Kur'an-ı Kerim kıratını gerçekleştiren Mehmed Hilmi Efendi, cemaati sesiyle mest etmiştir. Yaşının ilerlemesiyle bu vazifesini tamamlamış, irşad faaliyetlerine evinden devam etmiştir.

2.2. Tasavvufi Hayatı

Yukarda da bahsi geçtiği üzere Mehmed Hilmi Efendi henüz çocuk yaşlarda camiye, zikre, kitap okumaya merak salmıştır. Dervişlerin peşine takılıp Mehmed Emin Efendi'nin dergâhına sık sık gitmiştir. Onun bu merak ve ilgisinden memnun kalan dergâh ehli, ona çok değer vermiş ve dergâhta ona görevler vermeye başlamışlardır. Dergâhın temizliğiyle meşgul olan Mehmed Hilmi Efendi, kendisine verilen bu görevden ziyadesiyle memnun kalmıştır. Dergâhla fazlasıyla içli dışlı olan Mehmed

14 İbrahim Akgül, Kişisel Görüşme, 15 Eylül 2020.

15 Bu camiye Zulmiye isminin verilmesiyle ilgili kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. Ancak merhum Abdulkerim Abdulkadroğlu, cami içindeki halvet odalarına çile çıkarmak veya itikâf için girenlerin bu şahsi tercihlerini bir çeşit zulüm olarak değerlendiren bazı kimselerin, bu söylemlerini halk arasında yayarak Zulmiye Camii denmesinde netice veren bir sonuç almış olabilirler değerlendirmesini yapmaktadır. Gül, "Halveti-Şa'bânî Şeyhi Yazıköylü Mehmet Emin Efendi", 132-133.

16Susoy, *Za'feranbolu'nun Manevi Mimarları*, 172.

Hilmi Efendi, Sarı Beyzâde Efendi (ö. 1310/1892) ile tanışıp kendisinden hem manen hem de zahiren ilim tahsilinde bulunmaya başlamıştır. Mehmed Hilmi Efendi'nin kendisinden ilim tahsil ettiği Sarı Beyzâde Efendi'nin asıl ismi Şeyh Mehmed Zühdi Efendi'dir. Nevrekoplu Ahmed Rıfat Efendi'nin halifesi olup Mehmed Emin Efendi'nin oğludur.¹⁷ Başka bir kaynakta ise Mehmed Emin Efendi'nin damadı olarak geçmektedir.¹⁸ İlyas Bulut ile 09.06.2020 tarihinde yapılan mülakatta alınan bilgilere göre, Mehmed Hilmi Efendi'nin tasavvufu tanışması bu zât aracılığıyla olup, onun zikir halkasında bulunmuştur. Ancak Şabaniyye tarikatına ilk intisabını Safranbolu'ya ziyarete gelen Süleyman Sırrı Efendi'ye(ö. 1336/1918) intisap ederek gerçekleştirmiştir. Sarı Beyzade 1892 yılında Safranbolu'da vefat etmiştir.

Emel Tüfekçioğlu ile 16.12.2020 tarihinde yapılan görüşmede ifade ettiğine göre, Nevrekoblu Ahmed Rıfat Efendi'nin yanında yetişen ve O'ndan sonra irşad ile vazifelendirilen Süleyman Sırrı Efendi'nin baba adı Hasan olup doğum tarihiyle ilgili herhangi bir bilgiye ulaşılmamıştır. Atiye Hanım ile evlenen Süleyman Sırrı Efendi'nin bu evlilikten Fahriye ve Hatice adında iki kız çocuğu olmuştur. Süleyman Sırrı Efendi, Nevrekop'ta Ahmed Rıfat Efendi'nin dergâhında yetişmiş olup onun halifesi olmuştur.¹⁹

İlyas Bulut ile 03.09.2019 tarihinde yapılan mülakatta belirttiği üzere Süleyman Sırrı Efendi, Safranbolu'ya gelerek dergâhları ziyaret etmiştir. Ziyaretleriyle dergâhlardaki dervişlere, Ahmed Rıfat Efendi'den icazet aldığını ve bu yolda vazifelendirildiğini de ilan etmiştir. Süleyman Sırrı Efendi icazet aldığını ilan ettikten sonra Mehmed Hilmi Efendi, ona intisab ederek müridi olmuştur. Süleyman Sırrı Efendi, Safranbolu'da dervişlere İstanbul'da ikamet ettiği adresi vermiş ve kendilerini oraya davet etmiştir. Bu arada askerlik vazifesi için Safranbolu'dan ayrılan Mehmed Hilmi Efendi, askerliğini tamamlayıp memleketine dönmeden önce Süleyman Sırrı Efendi'nin verdiği adrese ziyaretine gitmiştir. Gittiği adreste kendisini bulamamış ve Safranbolu'ya dönmüştür. Döndükten bir hafta sonra da Süleyman Sırrı Efendi'nin vefat haberini almıştır.

¹⁷Susoy, *Za'feranbolu'nun Manevi Mimarları*, 216.

¹⁸Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, thk. Mehmet Akkuş- Ali Yılmaz (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2006), 4/93.

¹⁹Vassâf, *Sefîne*, 4/93-94; Abdulkadir Abdulkadiroğlu - Ülkü Özsoy, *Safranbolu Meşhurları* (Ankara: Anıl Matbaa ve Ciltevi, 2000), 96; Tatçı - Abdulkadiroğlu, *Divân-i ilâhiyât*, 3.

Süleyman Sırrı Efendi vefat edince, Mehmed Hilmi Efendi bir arayış içine girmiştir. Bu arayış neticesinde Süleyman Sırrı Efendi tarafından yetiştirilen Elvanzede Mustafa Hulûsi Efendi'nin (ö. 1351/1932), halifeler içerisinde icazet almaya en layık halife olduğu düşüncesiyle doğruca eşeğine binerek Çerkeş'e gitmiştir. Çerkeş'e vardığında bir evin önünde durup Elvanzede Mustafa Hulûsi Efendi'yi sormuştur. Soruyu sorduğu kişi şöyle demiştir: "Bana adresini sorduğun evin eşliğindesin, benimle alay mı ediyorsun?" Mehmed Hilmi Efendi evi bilmemesine rağmen Allah (cc) onu, Hulûsi Efendi'nin kapısına kadar götürmüştür. Mehmed Hilmi Efendi o gün Elvanzede Mustafa Hulûsi Efendi'ye misafir olmuştur. Kendisine görev verilip verilmediğini sorduğunda, Elvanzede Efendi, kendisine görev verilmediğini ifade etmiştir. O dönemde ülkede tekke ve zaviyeler aleyhinde bir atmosfer olduğu için Elvanzede Mustafa Hulûsi Efendi korkup çekinmiş ve kendisine verilen vazifeyi gizleme ihtiyacı hissetmiştir. Birkaç gün kendisine misafir olduktan sonra Mustafa Hulûsi Efendi, Mehmed Hilmi Efendi'nin yanına gelmiş ve görmüş olduğu bir rüya üzerine kendisine verilen görevi açıklaması gerektiğini söylemiştir. Rüyasında Peygamber Efendimizi gördüğünü, kendisine sağ tarafında cenneti, sol tarafında da cehennemi göstererek; irşad yaparsan yerin sağ taraftadır, kendini gizleyip irşad yapmazsan yerin sol taraftadır dediğini anlatmıştır. Bunun üzerine Mehmed Hilmi Efendi orada kendisine intisab ederek onun müridi olmuştur.²⁰

Yusuf Şengönül Efendi ile 07.12.2019 tarihinde yapılan mülakatta beyan ettiğine göre Elvanzâde Mustafa Hulûsi Efendi üç tane halife yetiştirmiştir. Bunlardan biri Mehmet Hilmi Efendi'dir. Bir diğeri Hamamcı Mehmet Efendi, üçüncüsü de Yazıköylü Muharrem Efendi'dir. (ö. ?) Elvanzâde Mustafa Hulûsi Efendi kendinden sonra vazifelendirdiği halifesini şu şekilde açıklamıştır: Hamamcı Mehmet Efendi (ö.?) mürşittir lakin ömrü buna müsaade etmeyecektir. Yazıköylü Muharrem Efendi, o da mürşittir ancak gece ibadetinde nakıs'tır (eksiktir). Bundan dolayı irşad ile vazifelendirilmemiştir. Bağlar'lı Hacı Mehmet Çoşkungil mürşittir, irşada layıktır irşad vazifesi kendisindedir. Elvanzede Mustafa Hulûsi Efendi 1932 yılında vefat etmiş, onun vefatından sonra kırk yılı aşkın Mehmet Hilmi Efendi irşad faaliyetlerini yürütmüştür. Elvanzade

20 İlyas Bulut, Kişisel Görüşme, 03 Eylül 2019.

Hulûsi Mustafa Efendi vazifeyi tevdi ettiğinde Yazıköylü Muharrem Efendi kendisine intisab eden mürid sayısının daha fazla olduğu gerekçesiyle itirazda bulunmuştur. Bu itiraza bağlı olarak yapılan teslimiyeti kabul etmemiştir. Ölümüne kadar açtığı bu farklı yol devam etmiş ancak vefatıyla bu yol kapanmıştır.

Mehmed Hilmi Efendi'nin silsilesi şu şekildedir:

1. Pîr-i Tarikat Şeyh Şabân-ı Velî (d. 1499/ ö. 977/1569)
2. Şeyh Osman Efendi (ö. 977/1569)
3. Şeyh Hayreddin Efendi (ö. 987/1579)
4. Şeyh Abdülbaki Efendi (ö. 998/1589)
5. Şeyh Muhyiddin Efendi (ö. 1013/1604)
6. Şeyh Ömerü'l- Fuâdî (ö. 1046/1636)
7. Şeyh İsmail Kudsî (ö. 1054/1644)
8. Şeyh Mustafa Muslihiddin Çelebî (ö. 1070/1659)
9. Şeyh Ali Alaaddîn Karabaş-ı Velî (ö. 1097/1686)
10. Şeyh Muhammed Nasûhî Üsküdarî (ö. 1130/1718)
11. Şeyh Abdullah Rüşdî (ö. 1140/1728)
12. Şeyh Muhammed Zoravî (ö.?)
13. Şeyh Mustafa Çerkeşî (ö. 1229/1814)
14. Şeyh Halil Efendi (Geredeli Aziz) (ö. 1259/1843)
15. Şeyh Hacı Mehmed Emîn Efendi (ö. 1284/1867)
16. Şeyh Ahmed Rif'at Efendi (ö. 1312/1894)
17. Şeyh Süleyman Sırrı Efendi (ö. 1336/1918)
18. Şeyh Elvanzede Mustafa Hulûsi Efendi (ö. 1351/1932)
19. Şeyh Mehmed Hilmi Efendi (ö. 1398/1978)²¹

Mehmed Hilmi Efendi toplamda on müridine hilafet vermiştir.²² Ancak tamamını irşad ile görevlendirmemiştir. Halifelerinin ismi şu şekildedir: İbrahim Efendi, Yusuf Şengönül Efendi, Hacı Battal Efendi, Hüseyin Pehlivan Akgül Efendi, Hüseyin Seyfi Efendi, Cafer Battal (Akgül) Efendi, Mehmet Akgül Efendi, Cemal Tuzcu Efendi, Hacı Hasan Muştak Efendi, Nuri Tuzcu Efendi. Mehmed Hilmi Efendi, Kastamonu bölgesindeki müridleri için İbrahim Efendi'yi irşad ile görevlendirmiştir. İbrahim Efendi, henüz şeyhi hayattayken vefat etmiş, onun yerine Mehmed Hilmi

21 Tatçı - Abdulkadiroğlu, *Divân-i ilâhiyât*, 2-3; Gül, "Halvetî-Şa'bânî Şeyhi Yazıköylü Mehmet Emin Efendi", 129; Şecere için bk. Ek-4.

22 Şecere için bk. Ek-5.

Efendi, Hacı Cemal Efendi'yi görevlendirmiştir. Karabük bölgesinde ise Hacı Hasan Muştak Efendi'yi irşad ile görevlendirmiştir. Gerede'de ise Hacı Hafız Yusuf Şengönül Efendi'yi görevlendirmiştir. İbrahim Efendi, Kastamonu'da birçok dervişin yetişmesine vesile olmuştur. Yusuf Efendi de Gerede'de irşad faaliyetlerinde bulunarak bu yola hizmet etmiştir.²³

2.3. Şahsiyeti

Mehmed Hilmi Efendi, İslam'ın ahlakıyla ahlaklanmış ve İslam yolunda ilmiyle malıyla canıyla hizmet etmiştir. İmkân olup da bu yolda cihad etmeyen, hizmet etmeyen kişilerin hem İslam'a hem de kendilerine zalimlik yaptığını söylemiştir. Kendisi 110 yıllık ömründe bir an dahi hizmet etmekten geri durmamış yaşlı halinde iki büklümken dahi kendisine gelen dervişlerini misafir edip onlara Allah'ın (cc) kelamını anlatmıştır. Dürüst cömert ve sabırlı olmasının yanı sıra merhamet ve şefkat sahibi olmayı, sır tutmayı, bollukta ve darlıkta Allah'a (cc) hamd edebilmeyi dervişlerine öğütlemiştir. Bu güzel hasletlerin kişinin manevi yolculuğunu kolaylaştıracağını belirtmiştir. Kendisi de bu hususta örnek olmuştur.²⁴

Halil Tuzcu ile 09.08.2020 tarihinde yapılan mülakatta ifade ettiği üzere Mehmed Hilmi Efendi, peygamberimizin (sav) ahlakında hased, gurur, kibir, ayrımcılık, gıybet, öfke gibi kötü hasletlerin olmadığını vurgulayarak ömrü boyunca bu gibi tavırlardan uzak durmuş ve kendisini bu kötü fiillerden korumuştur. Mehmed Hilmi Efendi, edep ve ahlak konusundaki hassasiyetiyle mutasavvıfların çizgisinden ayrılmadığını göstermektedir. Kötü ve iyi olan hasletleri saydıktan sonra kişinin ahlaken kemale erebilmesi için kötü hasletlerden korunurken aynı zamanda iyi hasletlere de sahip olması gerektiğini dile getirmiştir. Zira içerisinde kötülük barındıran bir ahlâkın kemâle eremeyeceğini belirtmiştir.

Mehmed Hilmi Efendi'nin etrafında yüzlerce derviş yetiştirmiştir. Öyle ki kendisine ziyarete geldiğinde evinde çoğu derviş ayakta kalmıştır. Sürekli evlere sohbet ve irşad için davet edilmiş yoğunluktan dolayı dervişlerine sıra gelmemiştir. Buna rağmen hiçbir zaman tevazuu elden bırakmamıştır. Tevazu hali müridlerin ortak vasfı olduğunu söyleyebiliriz. Zira bu hal içerisinde hem Peygamber ahlakını barındırmakta

23 Yusuf Şengönül, Kişisel Görüşme, 07 Aralık 2019.

24 Hüseyin Çelik, Kişisel Görüşme, 19 Ekim 2020.

hem de tasavvufun insani yüzünü ön plana çıkarmaktadır. Bu minvalde Mehmed Hilmi Efendi, cana yakın ve samimiyetle müridlerine yaklaşmış ve dervişleri kendisine “Hacı Baba” demiştir. O, adı gibi daima halim selim bir kişiydi. Dervişlerine her zaman oğlum diye hitap etmiş ve onlara yumuşak davranmıştır. Çok büyük bir kabahat işlemedikleri sürece onlara kızmamış tarikat yolunu sevdirmiştir.²⁵

Şevki Akgül ile 24.06.2020 tarihinde yapılan mülakatta edinilen bilgilere göre Mehmed Hilmi Efendi dönemin şartları gereği yoklukla çokça imtihan olmuştur. Çok şükrederek aza kanaat etmiştir. Varlıkta da yoklukta da aynı tutumu sergilemiştir. Hiçbir zaman hırsıyla davranmamış mala tamah etmemiştir. Eşi yemek yaptığında çok çeşit yemek aramayıp bir tas çorba dahi olsa onu içip hamd etmiştir. Ancak aza kanaat ettiği gibi dervişlerine rızıklarını kazanmaları için çok çalışmaları gerektiğini ancak mal sevgisini kalplerinde taşımamaları gerektiğini vurgulamıştır. İraftan çok korkan Mehmed Hilmi Efendi, eşi Fatma Zehra Hanım bir gün ahşap bir dolap almak istediğinde, evde zaten dolap olduğunu ikincisini aldıklarında Allah'ın (cc) razı olmayacağını dile getirerek eşini vazgeçirmiştir. Mehmed Hilmi Efendi'nin tutumlarını incelediğimizde dini hassasiyetleri gereği israf konusunda net tavır gösterse de bu tavırlarında yaşadığı döneminde etkili olduğunu söyleyebiliriz.

Mehmed Hilmi Efendi, helal lokmaya çokça riayet etmiş olup hayatı boyunca helal yoldan kazanıp, Allah (cc) yolunda harcamayı kendisine prensip edinmiştir. Özellikle yaşlılık hali ortaya çıkmaya başlayınca irşad için yapmış olduğu ziyaretleri azaltmaya, hatta son zamanlarda hiç gidemeye başlamıştır. Ona çok düşkün olan dervişleri ne zaman isterlerse Mehmed Hilmi Efendi'yi evinde ziyaret etmişlerdir. O, her gelen misafirin karnını doyurmuş isteyenlere kalacak yer göstermiştir. Evinin çatı altını kiler olarak kullanan Mehmed Hilmi Efendi misafir geldiğinde eşini oraya göndermiş meyve getirip ikram etmesini istemiştir. Dervişlerini evlerinde ziyarete gittiğinde eli boş gitmemiş mutlaka ikram edecek bir şeyler alıp öyle gitmiştir. Kendisi cömertliğiyle bilindiğinden dolayı evine ziyarete gelen misafirlerde mutlaka Mehmed Hilmi Efendi'ye ikram edecek bir şeyler alıp gelmişlerdir.²⁶

25 Hasan Karadağ, Kişisel Görüşme, 11 Kasım 2019.

26 Mehmet Akgül, Kişisel Görüşme, 16 Mayıs 2020.

Allah dostları insanlara nezaket ve merhametle muamele ettikleri gibi bütün mahlûkata karşı da hassasiyetle davranırlar. Şevki Akgül ile 06.08.2020 tarihinde yapılan mülakatta beyan ettiği üzere Allah dostu olan Mehmed Hilmi Efendi,son derece şefkatli, merhametli ve sevgi dolu tavırlarıyla tanınmıştır. Sadece insanlara yaklaşımı değil bütün mahlûkata bakışı bu şekilde olmuştur. Özellikle hayvanlara karşı çok merhametli olan Mehmed Hilmi Efendi, dervişleriyle gezintiye çıktığında müridlerinden biri yolda uzanan köpeğe taş attığında, şiddetle kızmış ve hayvanlara karşı merhametli davranması gerektiğini hatırlatmıştır. Evinde birçok kedi beslemiş, hatta eşi Fatma Zehra Hanım yemek hazırlarken kedileri onun omzunda gezinmiştir. İlerleyen yaşına rağmen evinde kalabalık bir şekilde toplanıldığında her zaman hoşgörülü davranmış edebini asla bozmamıştır. O, müridlerinin derdiyle dertlendiği için kendisine dervişlerinin bir müşkülü anlatıldığında gözleri dolmuş hatta çoğu zaman ağlamıştır. Herkesin sıkıntısıyla ilgilenmiş, hasta olup Kur'an-ı Kerim'de şifa arayan herkese yardımcı olmaya çalışmıştır. Öyle ki bir dervişinin ayağında büyükçe bir et parçası su toplamış, Mehmed Hilmi Efendi bizatihi dervişinin ayağını eline alıp, ayağını ovuşturmuş kendisine şifa ayetlerini okuyup derman bulması için dua etmiştir. Aktarılanlara göre o dervişin ayağı bir daha hiç ağrımamış ve şifaya kavuşmuştur. Bunun yanı sıra kendisinden dua ve Kur'an-ı Kerim'den şifa bekleyen kimseler için ayeti kerimelerden ve dualardan bir metin hazırlayıp üzerlerinde taşınmaları gerektiğini söylemiştir.²⁷

İlyas Bulut ile 15.07.2020 tarihinde yapılan mülakatta ifade ettiği üzere Mehmed Hilmi Efendi, adeta ibadetle yoğrulmuştur. Dervişleri ne zaman kendisini ziyaret etse onu ibadet ederken bulmuşlardır. Bir keresinde dervişlerinden iki kişi kuşluk vakti kendisini ziyarete gitmiştir. Evine varıp içeriye girdiklerinde onu dizüstü oturur halde postunun üzerinde bulmuşlardır. Eşi Fatma Zehra Hanım dervişlere; Şeyhimiz dün gece ay tutulması olduğunu görünce iki rekât husûf namazı kıldıktan sonra oraya oturdu ve Allah'ın (cc) bela ve musibetleri kaldırması için bin defa âfat duası okudu. Sadece sabah namazı için ara verdi, dün geceden beri dizüstü vaziyette öylece durmaktadır, demiştir.

27 Müridine verdiği cevşen için bk. Ek-6.

Allah'a (cc) iman edip İslam dini ile müşerref olan bir kişinin, özellikle bir mürşid-i kâmilin Kur'an-ı Kerim ile arasındaki bağ çok kuvvetli olması gerekmektedir. Mehmed Hilmi Efendi de elinden Kur'an-ı Kerim'i düşürmemiş, ne zaman boş bir vakit bulsa hemen Kur'an-ı Kerim'i eline almış ve meali ile okumuştur. Şeriata tam anlamıyla âşık olan Mehmed Hilmi Efendi her daim şeriata göre yaşamış ve müridlerine de bunu öğütlemiştir. Kadriye Tuzcu ile 02.02.2020 tarihinde yapılan mülakatta ifade ettiği üzere Mehmed Hilmi Efendi'nin hanım dervişlerinden biri, çocuğuyla ilgili bir sıkıntı yaşamış ve onu Mehmed Hilmi Efendi'nin yanına getirmiştir. Henüz altılı yaşlarda olan kız çocuğunun başını açık görünce "bu böyle olmaz hemen git başına bir başörtüsü bağlayıp öyle getirin" demiştir. Her ne kadar altı yaşında bir kız çocuğunun başının kapalı olması gibi şer'i bir yükümlülük olmasa da Mehmed Hilmi Efendi'nin bu hususta hassasiyet gösterdiğini görmekteyiz.

Yusuf Şengönül Efendi ile 14.12.2019 tarihinde yapılan mülakatta edinilen bilgilere göre Mehmed Hilmi Efendi; nafile namaz, zikrullah ve Kur'an-ı Kerim okumanın yanı sıra birçok defa halvete de girmiştir. Bir keresinde şeyhinin izniyle bir arkadaşıyla halvete girmiştir. Halvet için konaklayacakları ev eski olduğundan çatısında açılmalar olmuş ve o çatıdan evin içine su damlamıştır. Damlayan su, havaların soğuk olması hasebiyle damladığı yerde buz olmuştur. Bunu gören Mehmed Hilmi Efendi ilk başta biraz ürkmüş ve burada halveti nasıl tamamlayacağını düşünmüştür. Nefsine ağır geldiğini fark edince hemen zihnini toparlamış ve zikir yaparken altına serdiği postunu alarak o buz tutan yerin üzerine koymuştur. Bundan sonra aşkla ve şiddetle zikir yapmıştır ki yaptığı zikrin ateşiyle altında bulunan buz erimiştir. Halvette yanında bulunan arkadaşı mürşidin verdiği virdleri ihmal edip sürekli Kuran-ı Kerim okumakla meşgul olunca, Mehmed Hilmi Efendi daha önce mürşidinin kendisine bahsettiği uyarıları arkadaşına hatırlatarak ona "halvette şeyhin verdiği virdlere devamla tamamlanacağını böyle devam ederse halveti tamamlayamayacağımı" söylemiştir. Kendisine kulak asmayan arkadaş daha sonra halsiz düşüp halveti tamamlamadan bırakmıştır. Mehmed Hilmi Efendi, tek başına yapmış olduğu zikir haricinde cuma ve pazartesi geceleri ile mübarek gecelerde müridleriyle bir araya gelerek sohbet ve zikir halkaları kurmuştur.

Mehmed Hilmi Efendi, irşad ile vazifelendirildikten sonra Safranbolu'da etrafındaki insanları irşad etmeye başlamış, gittiği her yere Allah'ın (cc) kelamını taşımış, insanlara Allah'ı (cc) hatırlatmış ve İslam'ı sevdirmiştir. Karabük'teki birçok mahalleye gidip namazı, Kur'an-ı Kerim'i, zikri kısaca Allah'a (cc) kulluğu anlatmış oradaki insanlara Allah'ı (cc) sevdirmiştir. Dini her zaman çok güzel bir uslub ile anlatan Mehmed Hilmi Efendi, insanlara en küçük günahı anlattığı gibi sünnetlere de azami ölçüde riayet edilmesi gerektiğini anlatmıştır. İknâ kabiliyeti yüksek olduğu için sözü çok etkili olmuştur. İsmi duyunca Kastamonu'dan kendisine gelerek intisab eden kişileri en güzel şekilde misafir etmiştir. İmkânı olmayıp ancak kendisini ziyaret etmek isteyen kişilerin olduğunu fakat gelemediklerini öğrenince eşek sırtında günlerce yol gidip o kişilere İslam'ın güzelliklerini, Allah'ın adını götürmüştür. Öyle ki tasavvufu hiç bilmeyen kişilere öyle bir tasavvufi eğitim vermiştir ki o kimseler daha sonra yetişip Mehmed Hilmi Efendi'nin halifesi dahi olmuştur.²⁸ Sûfimiz ömrü yettiğince İslam'ın nurunu insanlara taşımak ve onları Kur'an-ı Kerim ile tanıştırmak için gayret sarf etmiştir. Yaşadığı döneme baktığımızda birçok mürşid-i kâmilin kendisini gizlediğini ve isminin zikredilmesinden rahatsız olduğunu görmekteyiz. Bu dönemde böylesine üstün bir gayretle irşad faaliyetlerini yürütmesi ve hizmetlerde bulunması onu değerli kılmıştır.²⁹

Mehmed Hilmi Efendi her haliyle insanların takdirini toplayan bir kişiydi. Kısa boylu olmasına rağmen cemaatin içinde çok seçkin görünmüştür. Nitekim bir dervişi onu şöyle anlatmıştır: 1946 yılında askerden geldiğimde Mehmet Hilmi Efendi de Gerede'de yapılan panayırı ziyarete gelmişti. Onu ilk defa orada görmüştüm. O kadar güzel bir yüzü vardı ki gözlerimi ondan alamadım. Hayatımda hiç görmediğim bir güzelliği vardı. Kimdir bu diye yanında bulunan dervişlere sordum. Safranbolu'dan geldiğini öğrendim. Yüzündeki nuru ömrüm boyunca unutamadım. Onu gördüğüm o vakitten sonra kendisine tutuldum ve hemen intisab ettim. Açık tenli olup biraz bal rengini anımsatmıştı. Gözleri siyah olup bembeyaz ve ortadan ikiye ayırmışçasına uzun sakalları dikkatimi çekmişti. Mübarek başına bazen tacı şerifini koyar bazen de takkesini takardı. Yaşının ilerlemesiyle görmede sıkıntı yaşadığı için siyah çerçeveli gözlükleri vardı.³⁰

28Susoy, *Za'feranborlu'nun Manevi Mimarları*, 172.

29Yusuf Şengönül, *Kişisel Görüşme*, 14 Aralık 2019.

30Yusuf Şengönül, *Kişisel Görüşme*, 14 Aralık 2019.

Mehmed Hilmi Efendi'nin yapmış olduğu askerliği de büyük önem arz etmektedir. Zira o askere gitmeden önce evlenmiştir. Çok zahmetli bir askerlik sürecini geçiren Mehmed Hilmi Efendi, Osmanlı askeri olarak tam 11 yıl I. Dünya Savaşındaki Kanal Harekâtında İngilizlere karşı mücadele vermiştir. Orada iki yıl boyunca İngilizlere esir düşmüş ve Sina ile Bağdat kamplarında kalmıştır. Ancak henüz gençlik yıllarında olmasına rağmen sevgisi, hoşgörüsü ve hilmi ile İngiliz askerlerini etkilemiş, hatta onlardan Müslüman olanlar olmuştur.³¹Nusret Tuzcu ile 15.08.2019 tarihinde yapılan mülakatta belirttiği gibi bazı askerler Mehmed Hilmi Efendi abdest alırken ibrikten su dökmek için birbirleriyle yarışmışlardır.Mehmed Hilmi Efendi askerde iken namaz ve tesbihatlarını hiç aksatmamış, hatta bununla ilgili çok büyük bir sorun yaşamıştır. Uzun süren çöl yolculuğundan sonra mola verilmiş ve askerler dinlenmeye çekilmiştir. Mehmed Hilmi Efendi de bunu fırsat bilip hemen abdestini almış ve namaz kılmaya başlamıştır. O, namaz kılariken ordu tekrardan yola çıkmıştır. Namaz kılmasından dolayı orduya biraz geç yetişince, komutanı Mehmed Hilmi Efendi'yi sormuş ve arkadaşları durumu izah etmişlerdir. Mehmed Hilmi Efendi ordunun yanına vardığında komutanı silahını çekmiş, “ben sana demedim mi ki namaz kılınmayacak” demiştir. Silahını Mehmed Hilmi Efendi'nin ağzına dayamış ve tetiğe bastığında silahın ateş almadığını görmüştür. Bu duruma hem arkadaşları hem de komutanı çok şaşırmıştır. Boş bir tarafa doğru silahı çevirip tetiğe bastığında silah ateş etmiştir. Bu olay üç defa tekrarlandıktan sonra komutanı bu silahın ateş almayacağını anlayıp vazgeçmiş ve yoluna devam etmiştir.

Askerliği esnasında yaşadığı hadiseden de görüldüğü üzere Mehmed Hilmi Efendi keramet ehli bir zât olup müridleri birçok kerametine şahit olmuştur. Ancak o, her zaman istikamet üzere olunmasını tavsiye ederek kerametlerin yanıltıcı olabileceğini vurgulamıştır. Müslüman için ölçünün, Kur'an-ı Kerim ve Sünnet'e ittiba etmek olduğunu sıklıkla dile getirmiştir.³²

Niyazi Gedik ile 15.10.2019 tarihinde yapılan mülakatta edinilen bilgilere göre Mehmed Hilmi Efendi 1974 yılında günlerden bir gün müridleriyle sohbet ederken kendisine “Hacı Baba” Yunan bizimle savaşmak ister ne yapmamız lazım diye soru sormuşlardır. Gözlerini kapatıp

31Susoy, *Za'feranbolu'nun Manevi Mimarları*, 172.

32Susoy, *Manevi Mimarları*, 172; Ünsal Tunçözgür, *Dünden Bugüne Safranbolu* (Ankara: Safranbolu Hizmet Birliği Kültür Yayını, 1997), 110.

sessizce bekledikten sonra “Yunan’ın bize zarar vermeye gücü yetmez” demiştir. Ardından şöyle eklemiştir: ama Suriye’den korkun, orada bir kez bomba patladı mı artık bir daha oradaki kavgaya gürültü sona ermez.

Mehmed Hilmi Efendi’nin sevenleri ve müridleri, yaptığımız mülakatlarda genellikle Mehmed Hilmi Efendi’nin söylem ve eylemlerinden dikkatlerini çeken ve etkilendikleri olağan üstü hadiseleri bizlere aktarmışlardır. Buda kerametler başlığı altında genel olarak kevnî kerametleri ele almamıza neden olmuştur. Ancak Mehmed Hilmi Efendi’den ilmî kerametler de zuhûr etmiştir. Örneğin müridlerinden birçoğu intisab etmeden önce ilmihal düzeyinde dahi ilim sahibi olmamalarına rağmen kendisine intisab ettikten sonra onları kısa sürede ilim, irfan ve ahlak ile bezeyerek herkesin gıpta ettiği kişiler olarak yetiştirmiştir. Hatta bazı bölgelerdedini-ahlaki gerilemenin önüne geçerekadeta yeniden medeniyetle tanıştırdığını söyleyebiliriz.

3. Mehmet Hilmi Efendi’nin Tasavvufi Görüşleri

3.1. Tasavvuf

Tasavvuf kavramı sözlük anlamı itibarıyla sof giymek, ilk safta bulunmak, saf olmak, dünyadan ilgiyi kesip Allah’a (cc) bağlanmak vb. anlamları ifade etmektedir.³³ İstilahî olarak ise şeriatın sunduğu edebleri benimseyip güzel ahlaklı olmaya çalışarak nefsi arındırmaktır.”³⁴

Şevki Akgül ile 20.02.2019 tarihinde yapılan mülakatta alınan bilgilere göre Mehmed Hilmi Efendi tasavvufa şöyle bir anlam yüklemiştir:

Tasavvuf, Allah’ın (cc) farz ve kanunları dışında kişinin Allah’a nafilelerle yaklaşmasının adıdır. Tasavvufun emâresi olarak dünyaya tenezzül etmeden, dünya bizim olsun ama kalplerimize girmesin anlayışına sahip olduğunu zikretmektir. Kalpte sadece Allah, (cc) Allah’ın şeriatı ve cennet umudu var olmalıdır. İslam’ı kılı kırk yararak yaşamalı, İslam’ın ince ölçülerine riayet etme konusunda hassasiyet gösterilmelidir. Mehmed

33Mustafa Nihat Özön, *Osmanlıca Türkçe Sözlük* (İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2008), “tasavvuf”, 818; Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2005), “tasavvuf”, 345.

34Abdurrezzak Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, çev. Ekrem Demirli (İstanbul: İz Yayıncılık, 2004), “tasavvuf”, 135.

Hilmi Efendi, dünyanın ahirine doğru gidildikçe tasavvufî bir hayat sürmenin çok zor olduğunu dile getirmektedir. Öyle ki artık mürid olmak bir tarafainsanların imanlarını kurtarma derdine düşeceğini belirtmektedir. Bu zor zamanlarda tasavvufa sahip çıkabilmek için çokça çaba gösterilmesi gerektiğini de söylemektedir. Bu gayret ve çabanın bazı şartlara bağlı olarak gösterildiğinde, daha sağlıklı netice alınacağını özellikle vurgulamaktadır.

Mehmed Hilmi Efendi, müridlerine bahsi geçen şartlarla ilgili şunları söylemektedir;

Tasavvufun bir kaynağı ya da bağlayıcı dini bir hükmü var mıdır? Örneğin her tarikatın nefisle mücadele ve onu terbiye etme metodu, içtihadı vardır. Halveti tarikatında da Hz. Ali Efendimizden bize kadar bir silsile aracılığıyla gelen bir irşad halkası vardır. Bu halkaların ve silsilelerin oluşması asla tesadüfî bir durum değildir. Bunların, yani tarikatların metotları ve silsileleri yine Kur'an-ı Kerim ve Sünnet'e dayanmaktadır. Örneğin; tarikatların şartları vardır. Halveti tarikatımızın da teslimiyeti esas alan şartları vardır. Nedir bunlar? Seyyid Yahya Şîrvânî döneminde bu yola intisab etmenin şartları yirmi bir iken³⁵ son Pîrimiz Mustafa Çerkeşi hazretleri bunu üçe indirmiştir. Pîri Sâni hazretlerinin bu şartları indirmesinin gayesi teslimiyeti kolaylaştırmak amacıyla. Birinci şart mutlak manada teslimiyettir. Teslimiyet olmadan intisabın söz konusu olması mümkün değildir. İntisab etmek isteyen bir sâlik, mürşid-i kâmile başvurduğunda mürşid, sâlike sorar: tarikatımız üç şart ile meşrudur; birincisi bir mürşid-i kâmile tam bir teslimiyetle Makamât-ı Âliye seyr-ü sulûk, ikincisi, tövbede sebat, üçüncüsü devamlı zikrullahıdır. Bu üç şart ile Tarikat-ı Âliye Halvetiyye'yi kabul ettin mi? Sâlik kabul ettim diye cevap verdiğinde intisab etmiş olup, artık O, mürşid-i kâmilin müridi olmaktadır. Bu üç temel esasta Kur'an-ı Kerim ve Sünnet'te kendisine yer bulmaktadır.

Birinci şart olan teslimiyet ile ilgili Kur'an-ı Kerim'den delil nedir?

*“Şüphesiz Allah ve melekleri, Peygambere salâvat getirir; ey imanlar, siz de ona salâvat getirin, tam teslim olarak da selam verin.”*³⁶

35Ali Rıza Soydar, *Şeyh Mustafa Çerkeşi (Pîr-i Sâni)* (2014), 30-32; Yirmi bir şart şu şekildedir: Tevbe ve telkin, zühd, tecrid, itikat, takva, sabır, mücahede, şecaat, sehâvet, fütüvvet, sıdk, ilim, recâ, tevekkül, melâmet, ikrar, edeb, hulk-ı hasen, teslim, tefviz.

36el-Ahzâb 33/56.

İkinci şart nedir? Tövbede sebattır. Cenabı Allah (cc) Kur'an-ı Kerim'de birçok yerde tövbenin ehemmiyetinden bahsetmektedir. Bu hususla ilgili detaylı bilgi tövbe bahsinde verilecektir.

Üçüncü şart, Allah'ı (cc) devamlı zikretmektir. Allah (cc) ayeti kerime şöyle buyurmaktadır:

“Ey iman edenler, Allah'ı çokça zikredin.”³⁷

Tasavvuf hayatın her alanında ve her anında var olması gerektiği kanaatindeyiz. Ancak Mehmed Hilmi Efendi'nin tasavvuf ile ilgili görüşlerini incelediğimiz de şöyle bir sonuca varmaktayız: Mehmed Hilmi Efendi, tasavvufu ibadet özelinde ele almaya çalışmıştır. Tasavvufî hayatın hakıyla yaşanabilmesini ancak Halvetiyye kültüründen kendisine miras kalan şartlarla mümkün olabileceğine dikkat çekmektedir. Mehmed Hilmi Efendi, ahir zamanda insanların din konusundaki hassasiyetlerinin kaybolacağını bundan dolayı zühd üzerine bir hayat sürdürmenin çok zor olduğunu dile getirmiştir.

Mehmed Hilmi Efendi, tasavvufî bir hayatın devamlılığı için tarikatların büyük bir görev üstlendiğini dile getirerek tarikatların toplumu ıslah edici yönleri sahip olduğunu belirtmektedir. O, kişinin hangi toplum içerisinde yaşarsa o topluma benzeyeceğini söylemektedir. Tarikat ehli ile arkadaşlık edenin Allah'ın yolunda bulunacağını, ehli dalalet ile olanların ise yoldan çıkanlar gibi yaşayacağını belirtmektedir. Bundan dolayı mümin bir kimse nerede oturduğuna, kimlerle muhabbet ettiğine dikkat etmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Allah'ın (cc) ilahi hüküm gereği herkesi tek tek hesaba çekeceğini, mühim olanın ise o kişinin hesaba çekilmeden önce kendisini hesaba çekmesi olduğunu dile getirmektedir.³⁸

Hüseyin Çelik ile 15.01.2019 tarihinde yapılan mülakatta belirttiği üzere Mehmed Hilmi Efendi, bir binanın temeli ne kadar önemli ise, tarikatta da itikadın aynı ehemmiyete sahip olduğunu söylemektedir. Ona göre Bir mürşid, müridinden edeb, sadakat ve itikad ister. Bu üç vasfı kendinde toplayan mürid, mürşidi tarafından takdir edilmiştir. O, müridinden kendisine hürmet etmesini ya da kendi işlerini müride yaptırma gibi bir beklenti içerisinde olmadığını vurgulamaktadır.

Mehmed Hilmi Efendi, itikat kavramını önemseyerek, bu hususta yanlış bilinenlere de temas etmektedir. O müridlerinden tam bir teslimiyet

37 el-Ahzâb 33/41-42.

38 Şevki Akgül, Kişisel Görüşme, 10 Mart 2020.

istemekte olup kalbinde şüphesi olanın kesinlikle seyr-ü sülukunun başlamayacağını belirtmektedir. Gerek ameliyle gerekse haliyle çok iyi bir derviş olsa dahi bu sözleriniz o kimse içinde geçerli midir? diye kendisine sorulduğunda; ‘bir yola hakkıyla bağlanmayan kimse olağanüstü bir çaba gösterse de o yolda ilerleyemez ve menzile varamaz’ şeklinde cevaplamıştır. Teslimiyete bu denli önem veren Mehmed Hilmi Efendi, taassup konusunda da müridlerini uyarmaktadır. Öyle ki müridlerine; şayet bende şeriatsız bir hayat ya da Kur’an-ı Kerim’e ve Sünnet’e aykırı bir söz ve davranış gördüğünüz de bunu kabullenmeyin bunun doğru olduğunu düşünmeyin ve bu tür konularda beni uyarın çünkü asıl olan Kur’an-ı Kerim ve Sünnet’tir şeklinde talimatlar vermiştir.³⁹

3.2. Tevbe

Tevbe kelimesinin sözlük anlamı; tevbe-i nasuh, pişman olmak, geri dönmek ve nedamet duymaktır. Terim anlamı ise kalpte bulunan kötülüklerin düğümünü çözüp Allah’a (cc) dönme ve O’nun rızasını gözetme anlamına gelmektedir. Tevbenin kabulü için belirli şartları yerine getirmek gerekir. Bu şartlar; kalbi bir pişmanlık, işlenen günahı terk etme ve bir daha o günaha dönmemektir.⁴⁰

Allah (cc) “*Ey İman edenler, hepiniz toptan Allah’a tevbe ediniz, umulur ki, felah bulursunuz.*” buyurmuştur.⁴¹

Tevbe kötü görülen bir durumdan güzel olan şeye dönmektir. Nebi: (sav) “*Günahtan tevbe eden, günahsız gibidir. Allah bir kulunu sevdi mi, günah ona zarar vermez. (çünkü tevbe etmesini nasip eyler)*” buyurmuştur. *Ashab ya Resûlüllah, tevbenin alâmeti nedir? diye sorunca: “Pişmanlıktır”*⁴² Buyurmuştur.

Mehmed Hilmi Efendi pişmanlık duyarak günahlara tevbe edilmesi hususunda müridlerine çokça uyarılarda bulunmuştur. Nitekim Yusuf Şengönül Efendi ile 14.12.2019 tarihinde yapılan mülakatta edinilen

39Hüseyin Karakuş, Kişisel Görüşme, 15 Ocak 2019.

40Özön, *Osmanlıca Türkçe Sözlük*, “tevbe”, 869; Uludağ, *Tasavvuf Sözlüğü*, “tevbe”, 356, Ebu'l-Fazl Muhammed İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab* (Beyrut: Der Sadır, 1990), “tevbe”, 1/226.

41 en-Nûr 24/31.

42İbn Mâce, Ebu Abdullah Muhammed b. Yezid, *Sünenü İbn Mâce* (Mısır: 1952), “Zühd”, 30.

bilgilere göre, Mehmed Hilmi Efendi, kalbin ve ruhun ifsadını engellemek için müridlerine şunları söylemiştir;

Tevbe, bizleri yoktan var edip varlık âleminde ruhumuza beden elbisesini giydiren Rabbimizden özür dilemenin adıdır. İnsan neden özür dileme ihtiyacı hisseder? Atalarımızın bir sözü vardır; beşer şaşar... Allah (cc) insanın fitratını hem kötülüğe hem iyiliğe meyletmek üzere yaratmıştır. Bu iki zıt yolun kendisine davet eden davetçileri vardır. Bir tarafta nefis ve şeytan, diğer tarafta peygamberler ve Allah'ın dostlarıdır. Bu noktada insan iyiliğe mi kötülüğe mi meyletme konusundaki kararını akıl nimeti aracılığıyla vermektedir. İnsan gerek bilerek gerekse farkında olmadan şeytan veya nefsin arzuladığı bir davranış veya tutumda bulunursa, pişmanlık duyarak bir daha kötülüğe meyletmeyeceğini hem kalben hem de lisan ile Allah'a (cc) arz etmesiyle tevbe etmiş olmaktadır. Bu tevbe istiğfar ile Allah'tan bağışlanma dilemektir. Peygamber Efendimiz (sav) bu konu hususunda şöyle buyurmaktadır:

*“Ey insanlar! Allah'a tevbe ediniz. Zira ben O'na günde yüz defa tevbe ediyorum.”*⁴³

Görülüyor ki Mehmed Hilmi Efendi tevbe konusunda ayet ve hadislerle yola çıkarak bazı çıkarımlarda bulunmaktadır. Ayetlerde hadislerde ve dahi tasavvuf klasiklerinde tevbe konusunda zikredilen hususların tamamına değinmektedir. Mehmed Hilmi Efendi, tasavvuf klasiklerinde zikredilenlere ek olarak tevbenin sıhhati için iradenin önemine dikkat çekerek akıl nimeti hususunda da değerlendirmelerde bulunmaktadır. Özellikle müridin hangi makamda olursa olsun tevbeye devam etmesi gerektiğini zikretmesi ve bunu peygamberler üzerinden değerlendirmesi tevbe bahsinin anlaşılması hususunda ziyadesiyle önemli yer tutmaktadır.

3.3. Zikir

Sözlükte anmak, yâd etmek, hatırlamak, dua, namaz gibi anlamları ifade eden zikir kavramı, tasavvufi olarak gafletten uzak bir şekilde Allah'ı (cc) anmak ve O'nu unutmamak anlamlarına gelmektedir.⁴⁴

43Ebu'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc en-Nisâbüri Müslim, *Sahihü'l-Müslim* (Beirut: Darü'l-Ma'rife, 2010), “Zikir”, 42.

44 İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, “zikir”, 2/1507-1509; Özön, *Osmanlıca Türkçe Sözlük*, “zikir”, 921; Uludağ, *Tasavvuf Sözlüğü*, “zikir”, 393.

Ayeti kerime de Allah'ın samimi bir şekilde yalvararak ve korkarak düşük bir ses ile sabah akşam çokça zikredilmesi emredilmiştir;

*“Ey iman edenler Allah'ı (cc) çok zikrediniz.”*⁴⁵

Peygamber Efendimiz de (sav) şöyle buyurmuştur: *“Amellerinizin en hayırlısı Melikiniz (ve Rabbiniz) katında en temiz, derecenizi en çok yükselten, altın ve gümüş, infak etmekten ve düşmanla boğaz boğaza mücadele ederek sizin düşmanı, düşmanın sizi öldürmesinden (şehit veya gâzi olmaktan) daha faziletli olanı nedir, size haber vereyim mi?” Ashab, evet, bu ne imiş, haber ver ya Resûlullah, dediler. Resûlullah (sav): “Allah Teâlâ'yı zikretmektir.”*⁴⁶

Mehmet Hilmi Efendi, zikir meclisinde zikre başlamadan önce müridleriyle sohbet ederek onlara tavsiyelerde bulunmuştur. Hüseyin Karakuş'tan alınan bilgilere göre bir gün zikir meclisinde Mehmed Hilmi Efendi, müridlerine şu nasihatlerde bulunmuştur:

Zikir meclisleri, sohbet meclisleri, dostların meclisleridir. Allah (cc) kullarını sevmese bu meclislere toplamazdı. Allah (cc) sevdiği kuluna ibadet ve hayır kapılarını açar. Sevmediği kullarına ise kötü amel kapılarını açar. Allah (cc) sevdiği kullarını dost edinir. Onlar vefat ettiklerinde dahi onlara izzet ve ikramda bulunur. İnsanlar akın akın onları ziyaret etmeye gittiği kişiler, zikir halkalarında yetişen Allah (cc) dostlarıdır. Böylece Allah (cc) dostlarının yoluna kişinin yönünü çevirdiyse, o kişi bu yolun kıymetini bilmelidir.

Mehmed Hilmi Efendi dervişi manevi bir askere benzeterek şunları dile getirmiştir: Nasıl ki askerin içtiması oluyorsa dervişinde içtiması vardır ki bu zikir meclisleridir. Perşembe ve pazar geceleri yapılan zikrullahı sebepsiz bir şekilde iştirak etmeyen kişi dervişlik vasfını kaybetmekle karşı karşıya kalır.

Zikir meclisine gelen boşuna mı gelmektedir? Vallahi Allah'ın izniyle bu meclise gelenler yarın Allah'ın huzuruna yüzü ak olarak gideceklerdir. Allah (cc) ayeti kerimede şöyle buyurmaktadır:

*“Allah uğrunda gereği gibi cihat edin”*⁴⁷

45el-Ahzâb 33/41.

46Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre es-Sülemî Tirmîzî, *Süneni't-Tirmîzî (Câmiü's-Sahîh)*, thk. Hâlid Abdülğani Mahfûz Hâlid Abdülğani Mahfûz (Beirut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2011), “Daavat”, 6.

47el-Hac 22/78.

Mehmed Hilmi Efendi zikir meclisiyle ilgili şunları dile getirmiştir: Zikir meclisine gelen kimse nefsiyle cihat etmektedir. Zikir meclisine gelerek kişi Allah'ın dinine yardım etmektedir. Bu mecliste varlık gösteren mümin kimseye Allah (cc) şahadet nasip etmektedir. Allah sevdiği kulunu kendi dinine hizmetkâr eder. Bir kişi hak yoluna davet ediyorsa, din için mücadele ediyorsa, dine hizmet ediyorsa o kimselere tabi olunmalıdır. Nefse, şeytana değil Allah'a kul olma gayreti içerisinde olunmalıdır.⁴⁸

İlyas Bulut ile 28.08.2019 tarihinde yapılan mülakatta ifade ettiği üzere Mehmed Hilmi Efendi, zikrin yapılışı ile ilgili şunlar dile getirmiştir:

Zikir hem kalp hem de bedenle yapılır. Kalp tasdik eder beden ise ispat eder. Kur'an-ı Kerim'de geçen ve Esmâü'l-Hüsna olarak isimlendirilen Allah'ın (cc) doksan dokuz güzel isminin tamamı zikrullahâ dâhildir. Ancak bunlardan bir tanesi vardır ki diğerlerinden çok daha faziletlidir.

Nebi (sav): Zikrin efdali Lailaheillallâh'tır buyurmuştur. Bundan dolayıdır ki bütün tarikatlarda ortak zikir, Lailaheillallâh'tır.

Mürid için zikirten önce seyr-ü sülûk gelmektedir. Nitekim mürid, seyr-ü sülûkunu gerçekleştirdikten sonra zikrine devam ederse manevi olarak derece almaya başlayacaktır.

Mehmed Hilmi Efendi, seyrü sülûk yolunun çileli, zahmetli ve sabır gerektiren bir yol olduğunu zikrederek, bu hususla ilgili şu tavsiyelerde bulunmaktadır:

Seyrü sülûk meselesi bir binaya benzer. Onu inşa etmek çok zor ve zahmetlidir. İlgi ve sabır gerektirir. Uzun süreli bir emek ve zahmet ister. İnşa etmek zor olsada yıkmak çok basittir. Müridin durumu da bunun gibidir. Yapılan günaha anında tövbe edilmezse meşakkatle seyrü sülûk de alınan mesafe heba edilmiş olur.

Derviş fırında pişen yemek gibi olmalıdır. Nasıl ki yemek pişmeden insanlar o yemekten yiyip istifade edemiyorlar ise dervişte şayet pişmez ise kendisinden istifade edilemez. Şayet derviş seyrü sülûk yolunda pişerse insanlar onun elinden, dilinden, gözünden velhasıl bütün azalarından istifade ederler ve kendisinden zarar görmezler. Peki bu nasıl mümkün olur? Öncelikle dervişin Allah'a tam bir teslimiyet ile sarsılmaz bir iman cevherini sinede taşıması gerekmektedir. Nimetin de musibetin de Allah'tan olduğunu bilmek ve bu düşünceyle yaşamını sürdürmekle

48Hüseyin Karakuş, Kişisel Görüşme, 15 Ocak 2019.

mümkün olmaktadır. Sabreden menzile ulaşmış, sabretmeyen yarı yolda kalmıştır.⁴⁹

Sonuç

Dinin ahlaki boyutuyla ilgilenen tasavvuf ilmi ve bu ilmin öğreticileri olan mutasavvıflar, zamanı aşan duygu ve düşünceleri ile hep önde olmuşlardır. Bu öğreticilerin görevi iyiliği, hoşgörüyü ve sevgiyi sevenlerin gönüllerine işlemektir. Bu düşüncelerden hareketle çalışmamızda son dönem mutasavvıflarından olan Mehmed Hilmi Çoşkungil'in hayatı ve tasavvufi görüşleri ele aldık. Mehmed Hilmi Efendi'nin Safranbolu ve civarında yaşayıp irşad faaliyetlerini de bu bölgede sürdürmesinden yola çıkarak, Halvetiyye'nin Şabânî kolunun Safranbolu civarındaki teşekkülünden de bahsedilmiştir.

Karabük ilinin Safranbolu ilçesinde doğan Mehmed Hilmi Efendi, tasavvufi bir ortamda doğup ve yetişmiştir. Henüz küçük yaşlarda ilme merak salmış, cami ve dergâhlara sık sık ziyaretlerde bulunmuştur. Gençlik çağına geldiğinde de hiç vakit kaybetmeden intisab edip seyr-ü sülûkunu tamamlamak için gayret sarf etmiştir. Mürşid-i kâmil vasfını kazandıktan sonra hem bulunduğu ilçe de hem de civar ilçe ve köylerde irşad faaliyetlerini yürütüp insanların hidayetine vesile olmuştur. Mehmed Hilmi Efendi, gerek babacan tavrından dolayı gerekse sohbetindeki feyzinden dolayı çevresi tarafından çokça sevilip sayılmıştır. Öyle ki I.Dünya Savaşı esnasında İngilizlere esir düşmüş, esir olmasına rağmen İngiliz askerleri tarafından saygı ve sevgi görmüştür. Hatta onun vesilesiyle İslam'ı kabul edenler dahi olmuştur.

Mehmed Hilmi Efendi, güzel ahlakıyla daima ön plana çıkmıştır. Alçak gönüllülüğü, cömertliği, misafirperverliği vs. bütün güzel hasletleri kendisinde barındırmıştır. Hased, riya, kin tutma gibi kötü hasletlerden uzak kalarak tam anlamıyla Sünnet-i Seniyye'yi yerine getirmiştir.

Kur'an-ı Kerim aşığı olan Hilmi Efendi, hafızlığını tamamlamış olup bir ömür boyu Kur'an-ı Kerim'i elinden hiç düşürmemiştir. Tatlı bir sesi olan ve imamlık yaptığında cemaatini mest eden Mehmed Hilmi Efendi, gece ibadetine düşkün olup çoğu zaman yatağa girmeden sabahlamıştır.

⁴⁹Yusuf Şengönül, Kişisel Görüşme, 07 Aralık 2019.

Zikir hususuna önem veren Mehmed Hilmi Efendi müridlerine, özellikle zikir halkalarına devam etmeleri gerektiğini söylemiştir. Zikir lafızları arasından da müridin manevi kılıcı olarak isimlendirdiği Kelime-i Tevhid noktasında hassasiyet göstermiş olup müridlerinden bu zikre daima devam etmelerini istemiştir. O, müridlerine her hâl üzere tevbe etmelerini tavsiye etmiş, tevbenin intisap etmenin temel şartlarından biri olduğunu sıklıkla dile getirmiştir.

Mehmed Hilmi Efendi, 110 yıllık yaşantısında bütün amacı, Allah'ın (cc) rızasını kazanabilmektir. Nice kimselere el uzatarak günah ve cahillik bataklığından çıkarıp hidayetlerine vesile olmuştur. Küçük büyük demeden herkese gidip İslâm'ı anlatmıştır. Günlerce hatta bazen aylarca yol gitmiştir. Hiçbir zaman menfaati için bir iş yapmamıştır. O, ebediyete yıllar önce irtihal etse de onun feyzi, ismi ve düşünceleri halen insanların gönüllerini yumuşatmakta insanları Allah'a (cc) davet etmektedir.

Çıkar Çatışması / Conflict of Interest: Yazarlar çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir. / The authors declared that there is no conflict of interest.

Finansal Destek / Grant Support: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmiştir. / The authors declared that this study has received no financial support.

Çalışmanın Tasarlanması/Design of Study: CT (%60), HG (%40)

Veri Toplanması/Data Acquisition: CT (%70), HG (%30)

Veri Analizi/Data Analysis: CT (%50), HG (%50)

Makalenin Yazımı/Writing up: CT (%70), HG (%30)

Makale Gönderimi ve Revizyonu/Submission and Revision: CT (%50), HG (%50)

Kaynakça

- Abdulkadiroğlu, Abdulkirim - Özsoy, Ülkü. *Safranbolu Meşhurları*. Ankara: Anıl Matbaa ve Ciltevi, 2000.
- Ateş, Süleyman. "Cüneyd-i Bağdâdi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 8/119-121. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail. *Sahîhü'l-Buhârî*. thk. Halil Me'mûn Şihâ. Beyrut: Darü'l-Ma'rife, 3. Basım, 2010.
- Ceyhan, Semih. "Halvetiyye". *Türkiye'de Tarikatlar: Tarih ve Kültür*. ed. Semih Ceyhan. İstanbul: İSAM Yayınları, 2015.
- Gül, Halim. "Safranbolulu Halvetî-Şa'bânî Şeyhi Yazıköylü Mehmet Emin Efendi'nin Hayatı Eserleri ve Tekkesi". *Dünden Bugüne Safranbolu'da Dini Hayat*. ed. Hür Mahmut Yücer. Safranbolu: Safranbolu Araştırmaları Merkezi Yayınları, 2016.

Safranbolu'da Halvetiyye-i Şâbâniyye Geleneği ve Son Postnişin Mehmed Hilmi Efendi

- İbn Mâce, Ebu Abdullah Muhammed b. Yezid. *Sünenu İbn Mâce*. 1-5 Cilt. Mısır, 1952.
- İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl Muhammed. *Lisânü'l -Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Der Sadır, 1990.
- Kara, Mustafa. *Buhara Bursa Bosna Şehirler/Sûfîler/Tekkeler*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2012.
- Kara, Mustafa. *Metinlerle Günümüz Tasavvuf Hareketleri*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2020.
- Kâşânî, Abdurrezzak. *Tasavvuf Sözlüğü*. çev. Ekrem Demirli. İstanbul: İz Yayıncılık, 2004.
- Kur'ân-ı Kerîm Meâli*. çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2012.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc en-Nisâbü'rî. *Sahihü'l-Müslim*. Beyrut: Darü'l-Ma'rife, 3. Basım, 2010.
- Özön, Mustafa Nihat. *Osmanlıca Türkçe Sözlük*. İstanbul: İnkilap Kitabevi, 2008.
- Rıhtım, Mehmet - Tatçı, Mustafa. *Halvetiyye Sûfiliği*. Bakü: Qafqaz Üniversitesi Qafqaz Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, 2014.
- Soydar, Ali Rıza. *Şeyh Mustafa Çerkeşi (Pîr-i Sâni)*. 2014.
- Susoy, Şenol. *Za'feranborlu'nun Manevi Mimarları*. Karabük: Safranbolu Araştırmaları Merkezi, 2014.
- Tatçı, Mustafa - Abdulkadiroğlu, Abdulkerim. *Geredeli Mustafa Râmî Şabânî Divân-i İlâhiyât*. İstanbul: H Yayınları, 2013.
- Tirmîzî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre es-Sülemî. *Süneni't-Tirmîzî (Câmiü's-Sahîh)*. thk. Hâlid Abdülğani Mahfûz Hâlid Abdülğani Mahfûz. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 4. Basım, 2011.
- Tunçözgür, Ünsal. *Dünden Bugüne Safranbolu*. Ankara: Safranbolu Hizmet Birliği Kültür Yayını, 1. Basım, 1997.
- Uludağ, Süleyman. "Bâyezîd-i Bistâmî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 5/238-241. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Uludağ, Süleyman. "Gazzâlî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 13/515-518. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Uludağ, Süleyman. "Halvetiyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 15/393-395. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Uludağ, Süleyman. *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kabcacı Yayınevi, 2. Basım, 2005.
- Vassâf, Hüseyin. *Sefîne-i Evliyâ*. thk. Mehmet Akkuş - Ali Yılmaz. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2006.
- Vicdânî, Sâdık. *Tarîkatler ve Silsileleri- Tomar-ı Turuk-ı Aliye*. thk. İrfan Gündüz. İstanbul, 1995.

Görüşme Yapılan Kişilerin Araştırma Açısından Bilinmesi Gerekli Olan Temel Bilgileri

Sıra	İsim-Soyisim	Mehmed Hilmi Efendi ile Yakınlığı	Yeri	Doğum-Vefat Tarihleri
1	Yusuf Şengönül	Halifesi	Gerede	(1919-2019)
2	İlyas Bulut	Müridi	Kastamonu	(1952-...)
3	Niyazi Gedik	Müridi	Kastamonu	(1931-2020)
4	Hüseyin Çelik	Müridi	Kastamonu	(1931-...)
5	İbrahim Akgül	Müridi	Kastamonu	(1963-...)
6	Emel Tüfekçioğlu	Hilmi Efendi'nin mürşidi olan Süleyman Sırrı Efendi'nin torunlarından	Ankara	(1985-...)
7	Halil Tuzcu	Müridi	Kastamonu	(1932-...)
8	Hasan Karadağ	Müridi	Kastamonu	(1932-2021)
9	Şevki Akgül	Müridi	Karabük	(1948-...)
10	Mehmet Akgül	Müridi	Kastamonu	(1959-...)
11	Kadriye Tuzcu	Annesi ile beraber Hilmi Efendi'yi ziyaret etmiştir.	Kastamonu	(1967-...)

Ekler**Ek-1: Şeyh Hacı Hafız Mehmed Hilmi Çoşkungil.**

Bu fotoğraf Şevki Akgül'den (Mehmed Hilmi Efendi'nin müridi) alınmıştır.

Ek-2: Mehmed Hilmi Efendi ve Eşi Fatma Zehra Hanım.

Bu fotoğraf Şevki Akgül'den (Mehmed Hilmi Efendi'nin müridi) alınmıştır.

Ek-3: Mehmed Hilmi Efendi'nin Safranbolu Aile Mezarlığındaki Kabri.

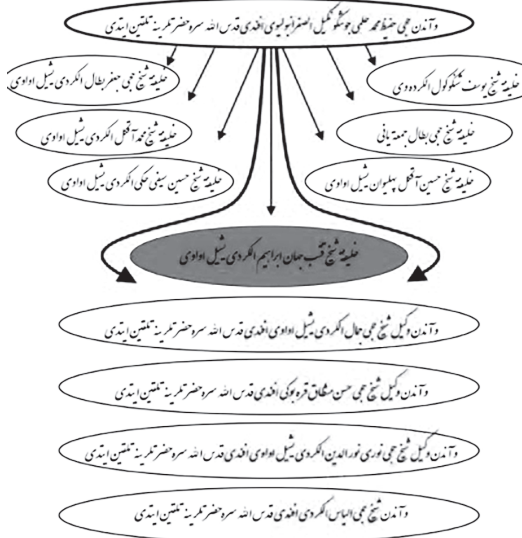
Bu fotoğraf Safranbolu Aile Mezarlığında tarafımızca çekilmiştir.

Ek-4: Mehmed Hilmi Efendi'nin Şecerede İsmi- nin Zikredildiği Bölüm.

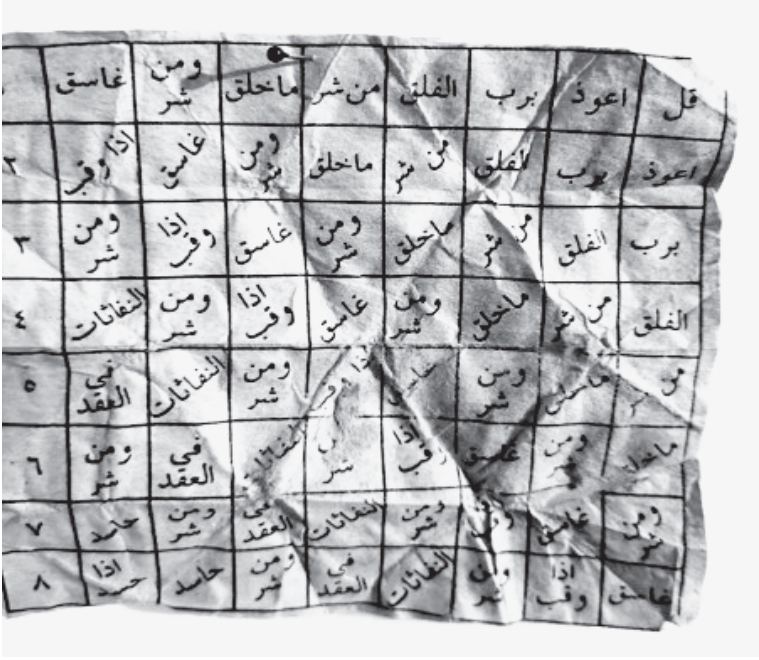
Bu bilgi İlyas Bulut'tan (Mehmed Hilmi Efendi'nin müridi) alınmıştır.

Ek-5: Mehmed Hilmi Efendi'nin Şeceresinde Halifelerinin İsmi Zikredildiği Bölüm.

Bu bilgi İlyas Bulut'tan (Mehmed Hilmi Efendi'nin müridi) alınmıştır.

Ek-6: Mehmed Hilmi Efendi'nin Bir Müridine Verdiği Koruma Cevşeni.

Bu bilgi Mehmet Akgül'den (Mehmed Hilmi Efendi'nin müridi) alınmıştır.

Safranbolu'da Halvetiyye-i Şâbâniyye Geleneği ve Son Postnişin Mehmed Hilmi Efendi

Ek-7: Mehmed Hilmi Efendi'nin Bastonu ve Asası.

Bu fotoğraf Şevki Akgül'den (Mehmed Hilmi Efendi'nin müridi) alınmıştır.

